

Obilježja romantizma u pripovijetki "Povodkinje pod gradom Ozlom" Dragojle Jarnević

Bede, Rea

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:517806>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Jednopedmetni prijediplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Rea Bede

Obilježja romantizma u pripovijetki "Povodkinje pod gradom Ozlom"

Dragojle Jarnević

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Dubravka Brunčić

Osijek, 2023. godina

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Jednopedmetni prijediplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Rea Bede

Obilježja romantizma u pripovijetki "Povodkinje pod gradom Ozlom"

Dragojle Jarnević

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filologija,
znanstvena grana teorija i povijest književnosti

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Dubravka Brunčić

Osijek, 2023. godina

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 13. rujna 2023.

Rea Bede, 0122228670

Ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

Cilj je ovog završnog rada bio istražiti romantičarske elemente u pripovijetki Dragojle Jarnević *Povodkinje pod gradom Ozlom*, objavljene 1843. u knjizi *Domorodne poviesti*. U prvom se poglavlju govori o autorici te se predstavlja njezina djela, a nakon toga se lik i djelo Dragojle Jarnević stavljaju u kontekst hrvatskoga romantizma. Analiza je pokazala da pripovijetka sadrži sljedeća romantičarska obilježja: obilježja romantičarskoga folklorizma i tematiziranje nacionalne prošlosti, u čemu se ujedno očituju nacionalnoidentifikacijske intencije pripovijetke, potom elemente fantastike i temu romantičarske ljubavi, povezanu s oblikovanjem kulta lijepe žene.

Ključne riječi: Dragojla Jarnević, *Povodkinje pod gradom Ozlom*, pripovijetka, romantizam, nacionalna prošlost, folklorizam, fantastika, kult lijepe žene

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OBILJEŽJA ROMANTIZMA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI	2
3. DRAGOJLA JARNEVIĆ KAO ROMANTIČARSKA KNJIŽEVNICA	4
4. OBILJEŽJA ROMANTIZMA U PRIPOVIJETKI <i>POVODKINJE POD GRADOM OZLOM</i> DRAGOJLE JARNEVIĆ	6
4.1. Nacionalna prošlost i elementi romantičarskoga folklorizma	6
4.2. Elementi fantastike	9
4.3. Tema ljubavi i kult lijepe žene	13
5. ZAKLJUČAK	15
6. LITERATURA	16

1. UVOD

U radu se analiziraju romantičarski elementi u pripovijetki *Povodkinje pod gradom Ozlom* Dragojle Jarnević. U poglavlju *Obilježja romantizma u hrvatskoj književnosti*, govori se društveno-povijesnim prilikama u kojima se razvio romantizma te se, u osloncu na istraživanja hrvatskih književnih povjesničara, donosi pregled temeljnih stilsko-poetičkih obilježja hrvatske književnosti romantizma. Zatim slijedi poglavlje o Dragojli Jarnević kao romantičarskoj književnici u kojem se donosi književnopovijesni okvir njezina stvaralaštva, upoznaje se s autoricom i njezinim književnim radom, a navodi se i koji je njezin književni značaj u razdoblju hrvatskoga romantizma. U poglavlju *Obilježja romantizma u pripovijetki Povodkinje pod gradom Ozlom Dragojle Jarnević* analiziraju se sljedeća romantičarska obilježja: romantičarski folklorizam, nacionalna prošlost, elementi fantastike, tema ljubavi i kult lijepo žene. Nakon toga slijedi zaključak, a na kraju je rada popis korištene literature.

2. OBILJEŽJA ROMANTIZMA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Romantizam je stilskopovijesni i periodizacijski naziv za umjetničko-intelektualno usmjerenje u europskoj kulturi od druge polovice 18. do sredine 19. stoljeća, a u nekim se književnim sredinama, poput hrvatske književnosti, romantizam razvijao i tijekom 60-ih i 70-ih godina 19. stoljeća (Šakić, u: HKE III, 2011: 604).

Marijan Bobinac u *Uvodu u romantizam* pri opisu društveno-povijesnog konteksta romantizma naglašava rapidnost promjena gotovo svih sfera ljudske djelatnosti koje dolaze u relativno kratkom vremenskom razdoblju između 1770. i 1830. godine. Neke koje se mogu izdvojiti kao najvažnije sasvim sigurno jesu Francuska revolucija 1789., nastajanje modernog građanskog društva, širenje kapitalističke ekonomije i počeci industrijske revolucije. Ipak, treba naglasiti da epohu romantizma obilježava i proturječnost između kozmopolitskih tendencija s jedne i konstruiranje nacionalnih država s druge strane (Bobinac, 2012: 25–26).

U literarnom smislu, književnokritički i književnopovijesni pojam »romantizam« razvio se kao opreka pojmu »klasicizam«, a romantičari su, piše Aleksandar Flaker, naglašavali kako je predmet književnosti i umjetnosti »svijet čovjekovih osjećaja, nasuprot racionalizmu isticali iracionalizam, osporavali su teze o antičkoj umjetnosti kao idealnoj i nasuprot tome tražili svoja izvorišta u pučkoj umjetnosti i usmenom stvaranju vlastitog, ali i stranih naroda koji su do tada stajali izvan zapadnoevropskog kulturnog kruga, odnosno u udaljenijim povijesnim razdobljima, napose u srednjem vijeku«. Osim u velikih europskih književnosti kao što su njemačka, francuska ili engleska, upliv romantičarskih ideja odvija se i u književnostima naroda čija nacionalna svijest bijaše tek u povojima (Flaker, 1976: 105).

Ne čudi stoga da se pojam romantizma u hrvatskoj književnosti često prožima i isprepliće s pojmovima »ilirizam«, »ilirski pokret« i »hrvatski narodni preporod«. Naime, ilirski pokret označava dio ukupnog nacionalnog preporoda (1790. – 1848.) koji se od 1836. do 1843. vodio pod ilirskim imenom, a ilirizam je naziv za hrvatsku književnost toga pokreta pa nije pogreška pojam ilirizma shvatiti kao hrvatsku inačicu europskog romantizma. Starija je hrvatska književna historiografija često umanjivala ili čak osporavala postojanje romantizma u hrvatskoj književnosti, dok moderni znanstvenici specifičnost nacionalnoga romantizma promatraju kroz prizmu romantičarske poetike i njezine blagonaklonosti spram osobnoga i kolektivnoga identiteta. Drugim riječima, proces stvaranja modernih nacija obilježio je književnost svih naroda, pa tako i hrvatskog (Brešić, u: HKE III, 2011: 605).

Mirko Tomasović tvrdi da se epoha romantizma u hrvatskoj književnosti u vrijednosnom smislu uvelike negativno interpretira i nerijetko opisuje pridjevima kao što su »zakašnjeli« ili »retardirani« romantizam. On u tekstu *Razdoblje romantizma u hrvatskoj književnosti* argumentirano dokazuje da hrvatski romantizam ne kasni u usporedbi s, primjerice, francuskim jer tijekom četrdesetih godina 19. stoljeća i u hrvatskoj i u francuskoj književnosti nastaju klasična djela romantizma. Tada u Hrvatskoj pišu Stanko Vraz, Ivan Mažuranić, Petar Preradović i dr., a u Francuskoj pisci poput Victora Hugoa, George Sandove, Alfreda de Musseta i ostalih.

Tomasović smatra da se u opisu i vrednovanju hrvatskoga romantizma treba držati načela »o književnosti sa stajališta književnosti«. Autor izvlači nekoliko potkrijepljenih teza o epohi romantizma u hrvatskoj književnosti. Kao početak hrvatskoga romantizma uzima se godina 1840. i Vrazov kanconijer *Đulabije*, a završava 1881. jer je to godina nedovršenog povijesnog romana *Kletva* Augusta Šenoa. Baš kao i u Europi, romantizmu prethodi predromantizam (herderizam, osijanizam, ljubav prema puku i pučkoj književnosti) u vidu djela kao što su *Osservazioni sopra diversi pezzi del »Viaggio in Dalmazia«* Ivana Lovrića (1762.), *Fructus auctumnales* Matije Petra Katančića (1791.), *Pričice iz prorečja slovinskih* (1794.), kao i zanimanje za beletristiku, objavljivanje almanaha, kalendara i prvih časopisa. Obraćanje vlastitoj jezičnoj i književnoj tradiciji (posebice Gunduliću) u sklopu nacionalnog preporoda po uzoru na druge narode također je romantičarski impuls, a nakon programatskih djela tridesetih godina, u četrdesetima dolazi do estetizacije i uvođenja romantičarskih žanrova i vrsta. Osim toga, dolazi do pojave mnogih romantičarskih elemenata koji su zastupljeni u djelima hrvatskih pisaca, a koji se razlikuju od prethodnih stilskih formacija (npr. grobljanska poezija, bajronizam, orijentalna mistika i egzotika, mistika noći itd.), kao i aktivizma hrvatskog romantizma koji je uvjetovan »domorodstvom« te stvaranje čitateljske publike (Tomasović, 2002: 11–23).

3. DRAGOJLA JARNEVIĆ KAO ROMANTIČARSKA KNJIŽEVNICA

Dragojla (Karolina) Jarnević, hrvatska prozaistica, pjesnikinja i dramska spisateljica, rođena je u Karlovcu 4. siječnja 1812. godine u trgovačkoj obitelji, koja nakon smrti oca polako počinje degradirati. Zbog takvih okolnosti, mlada je Dragojla Jarnević morala zarađivati šivanjem te posuđivati literaturu kako bi se sama obrazovala. Objavljivala je stručne radove pedagoške problematike, radila kao guvernanta i vodila privatnu školu u Pribiću pa je na području pedagogije ostavila zapažen trag i pred kraj života uživala neupitan autoritet. Kao književnica, djelovala je u sklopu ilirskoga pokreta te se okušala u svim književnim rodovima. Pjesme, većinom domoljubne, počela je objavljivati 1839. u časopisu *Danica*, ponekad pod pseudonimom Ilirkinja iz Karlovca. Tri kraća prozna teksta (*Žertve iz ljubavi i viernost za domovinu*, *Oba prijatelja* i *Povodkinje pod gradom Ozlom*) objavila je u knjizi *Domorodne poviesti* 1843., dok roman *Dva pira*, objavljen u časopisu *Domobran* 1864., predstavlja jedan od prvih »izvornih i zaokruženih romana novije hrvatske književnosti, oslobođen tragova pomodne zapadnoeuropske lektire« (Lukšić, u: HKE II, 2010: 204). Premda je napisala tri drame (*Duvna*, *Veronika Desinićeva* i *Marija, kraljica ugarsko-hrvatska*), nijedna nije tiskana niti izvedena na kazališnim daskama. Njezino najzapaženije djelo zasigurno jest dvojezični (njemački i hrvatski) *Dnevnik*, koji obimom prelazi tisuću stranica, a pisan je od 1833. do 1874. godine. Umrla je u Karlovcu 12. ožujka 1875., a postoje sumnje da je otrovana zbog nasljedstva (Lukšić, u: HKE II, 2010: 203–204).

Kao i po pitanju hrvatskog romantizma uopće, vrijednosni se sudovi o djelu Dragojle Jarnević razlikuju. Antun Barac, kao predstavnik nešto starije hrvatske književne historiografije, smatra da je Dragojla Jarnević (kad je o novelistici riječ) kao pripovjedač »mucava« i naivna, bez zaokružene fabule ili jasno ocrtanih likova (Barac, 1952: 10). Barac navodi kako je u pripovijetki *Povodkinje pod gradom Ozlom* Dragojla Jarnević za uzor imala Nijemca Friedricha de la Mottea Fouquéa i njegovu *Undinu*, a uzor su joj bile onakve novele »u kojima se iznose praznovjerice, djelovanje duhova, sablasti, usud (Brentano; možda i Gerard de Nerval)« (Barac, 1952: 9). Autor dodaje da je u svojoj drugoj fazi novelističkog stvaralaštva (pedesete i šezdesete godine 19. stoljeća) Dragojla Jarnević postala najplodniji novelist hrvatske književnosti te da je, za razliku od novela o *Domorodnim poviestima* iz 1843., počela prikazivati svakodnevicu: građanski i malograđanski svijet, odnose između seljaka i vlastele i sl. (Barac, 1952: 15). Barac zaključuje da je Dragojla Jarnević »bez obzira na znatne slabosti svojih tvorevina – pokazivala

sposobnosti, da pođe putovima, kojima je postepeno polazila cjelokupna hrvatska književnost onoga vremena: da se približi životu time, što će iznositi gradivo iz suvremenosti, ili što će bar u obliku historijskih novela iznositi pitanja vlastitih godina« (Barac, 1952: 16).

Miroslav Šicel u *Povijesti hrvatske književnosti XIX. stoljeća* izravno citira potonju Barčevu misao, a o zbirci *Domorodne poviesti* piše da po vrijednosti ne odskače od prosječnih pripovijedaka ostalih iliraca. On tvrdi da u obje faze svoje novelistike Dragojla Jarnević nije ostvarila ozbiljnije literarno-estetske domete zbog lošeg jezika, nepreglednosti kompozicije i neuvjerljivosti postupaka likova. Šicel zaključuje da je karakteristika njezinog kompletnog proznoga opusa »fabularna nezgrapnost, pojednostavljeni likovi, nedovoljno logično obrazloženi nagli preokreti događaja te iznad svega patetično-sentimentalistički stil koji odnose među pojedinim likovima ne čine dovoljno ni prirodnim ni uvjerljivim« (Šicel, 2004: 115–116).

S druge strane, Mirko Tomasović u tekstu *Hrvatska galantna lirika u zapadnoeuropskom obzoru* za Dragojlu Jarnević kaže da je »vrlo darovita spisateljica iz preporodnog kruga, pače je čuvala svoju samostalnost u odnosu na građansku stegu, liberalnih nazora i vladanja, po tome na stanovit način hrvatska George Sand« (Tomasović, 2009: 200). U drugome tekstu (*Hrvatski književni romantizam – velika stečevina ilirizma*) isti autor za *Domorodne poviesti* navodi da »premda se ta knjiga ne može ubrojiti u književne događaje četrdesetih godina, prinos je konstruiranju pripovjednoga proznog štiva iz pera oduševljene *domorodkinje*« (Tomasović, 2009: 270).

Također, pišući o žanrovima hrvatskoga romantizma, Tomasović o Dragojli Jarnević govori biranim riječima: »Godina što slijedi, donosi prvijenac spisateljice Dragojle Jarnević, tako i hrv. romantizam ima svoju damu. *Domorodne poviesti* pripadaju vrsti historijske novelistike, a ta vrlo darovita Karlovčanka (pisala je još drame i pjesme) ostavila je izvanredno štivo, dnevnik, koji je vodila od 1832. Obogatila je hrv. romantizam ispovjednim, memoarskim djelom »djeteta svojeg doba«, u kojem susrećemo njezine intimne doživljaje i događaje, te afektivne zapise o piscima suvremenicima, kao što je to zapisivala i George Sandova« (Tomasović, 2002: 18).

Dunja Detoni-Dujmić u tekstu *Diskurs o tuzi* ističe protofeminističke ideje u radu Dragojle Jarnević te smatra da ju je u pisanju pripovijesti vodila »tada aktualna težnja da građanskoj čitateljskoj publici, napose ženama, pruži prikladno hrvatsko štivo« (Detoni-Dujmić, 1998: 79).

4. OBILJEŽJA ROMANTIZMA U PRIPOVIJETKI *POVODKINJE POD GRADOM OZLOM* DRAGOJLE JARNEVIĆ

Za pripovijetku *Povodkinje pod gradom Ozlom* Dunja Detoni-Dujmić piše da je spoj romantičarske folklorne fantastike s tada aktualnim motivom klasne nejednakosti (Detoni-Dujmić, 1998: 79 – 80). »Njezin se pripovjedački model temeljio na miješanju romantičarskih trivijalnih fabularnih uzoraka i globalne prosvjetiteljske pouke s protorealističkim psihološkim motivacijskim sustavom«, završava autorica portret Dragojle Jarnević (Detoni-Dujmić, 1998: 85).

Suzana Coha tvrdi da je narodna predaja, koja je poslužila kao temelj pripovijetki, za Dragojlu Jarnević bila prihvatljiviji žanr od bajke jer je predaja nosila pouku, a pouka je, posebno nacionalnoidentifikacijska, bila izrazito važna hrvatskoj književnosti toga doba. »Sukladno tome, predaje su se, kako se vidi i na primjeru *Povodkinja pod gradom Ozlom*, mogle povezati ne samo s fenomenom narodne kulture *izmišljanja* i fabuliranja fikcija, nego i s narodnom *poviješću* i *sadašnjošću* kao s pretpostavljanim *istinitim* fenomenima koji mogu poslužiti među ostalim i nacionalno svrhovitoj pouci«, zaključuje Coha (Coha, 2018: 147).

Kornelija Kuvač-Levačić u svome radu promatra kako su tradicijska poimanja porođajnih osobitosti (npr. prvo živorođenče nakon niza umrle djece) uključena u konstituciju glavnog ženskog lika, odnosno djevojke Ružice. Autorica smatra da se u pripovijetki *Povodkinje pod gradom Ozlom* ogleda tzv. mitska krivnja, tj. da je majka »kriva« za nesreću svoje kćeri »zbog preporođajnog saveza sa zlom vilom (odnosno kršenja normi koje tradicionalno društvo nameće trudnici)« (Kuvač-Levačić, 2011: 15).

4.1. Nacionalna prošlost i elementi romantičarskoga folklorizma

Razdoblje romantizma u hrvatskoj je književnosti, kao i u književnostima brojnih drugih naroda, obilježeno nacionalnointegracijskim procesima i preporodnim pokretom koji je imao ulogu oblikovanja moderne nacionalne kulture (Bobinac, 2012: 144 – 145), a romantičarski su književnici postali nositelji izražavanja nacionalne svijesti (Flaker, 1976: 122). To je jednim dijelom vidljivo u pripovijetki *Povodkinje pod gradom Ozlom* u kojoj se prikazuje ozaljski krajolik koji svojim prirodnim ljepotama i prošlošću upisanom u taj prostor simbolički reprezentira nacionalno-povijesni kontinuitet i povezanost naroda s određenim prostorom. Ne čudi stoga da je Dragojla Jarnević (»Ilirkinja iz Karlovca«) zbirku nasloвила *Domorodne*

poviesti, donoseći priču iz naroda i odabravši grad Ozalj kao jedan od simbola nacionalne svijesti (obitelj Zrinski-Frankopan i grof Batjani). Domoljubnost se osjeća i u ovakvom opisu rijeke i hrvatskog krajolika:

»Nu rieka ovdje neće da se mirovno sa stermimi obalami rastavi; 50 – 60 hvatah pod gradom mnogo kamenja iz njezine sriede povirava, baš kao da su joj u perkos obale ovo u tiek izrivale, put u ravninu joj otegoćujući; a ona, kao da bi ovu namenu razumievala, udara glasno bučeći u ovo; porugavajući se ovoj nemoćnoj zaprjeki, s kojom ju navistno obustaviti teže – valjajući se s navalom prjeko njih, pjenuć šumeći im: „Zdravstvuj!“ naziva, i sliedeći zvanju svome ih ostavlja, u kojem se ona izmed rodni poljanah horvatskih vijuga i nedaleko od Siska u Savu slieva.« (Jarnević, 2002: 199–200).

Suzana Coha piše da se nacionalnoidentifikacijske namjere pripovijetke uočljive u fokusiranju na prepoznatljiv domovinski lokalitet, tj. grad Ozalj, koji se opisuje geografski točno, ali uz primjesu tipičnog romantičarskog dekora (npr. nedostupna klisura, zidine visokog grada, strme obale itd.) (Coha, 2018: 141).

Jedan vid romantičarskoga interesa za zamišljenu nacionalnu prošlost očituje se i u interesu za nacionalno folklorno nasljeđe. Začetnikom je romantičarskoga zanimanja za usmenu književnu tradiciju na narodnom jeziku njemački filozof Johann Gottfried Herder koji se »posvećuje zapisivanju usmenoga, narodnog pjesništva koje je smatrao izrazom nepatvorenosti i strasti te ga preporučivao kao uzor pri obnavljanju suvremene književnosti« (Bobinac, 2012: 92–93), a iz srednjovjekovnih legendi, pučke predaje i usmene književnosti romantizam preuzima elemente fantastike. Romantizam tako u svoje strukture uvodi »snage koje ravnaju zbivanjem, ali su postavljene izvan čovjeka, naravne ili vrhunaravne, a često su svojim literarnim porijeklom vezane za usmenu tradiciju pojedinih naroda« (Flaker, 1976: 118).¹ Među elementima koji u hrvatskoj književnosti odražavaju romantičarski duh, modu i ukus, Mirko Tomasović navodi i poetizirane legende i pučke predaje te mistiku (Tomasović, 2002: 21).

Ti su utjecaji vidljivi i u pripovijetki Dragojle Jarnević. Na početku djela pripovjedač mjesto radnje postavlja u grad Ozalj, a uz detaljnu topografiju i reljef grada Ozlja naglašava da je grad poznat po mnogim »dogodovštinama« te pritom navodi legendu, odnosno narodnu predaju o ženi iz obitelji Frankopan, koja je zbog navodne nevjere bila bačena sa zidina u rijeku Kupu. Nakon toga, pripovjedač navodi izvor građe:

¹ »U *Domorodnim povijestima* Dragojle Jarnević utječu na sudbinu ljudi vile.« Barac, Antun. *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, sv. I: Književnost ilirizma*, Zagreb, JAZU, 1964., str. 157.

»Ustmena predavanja seljanah, koji na obalah ove rieke stanuju, kaže mnogo od postanka ove klisure, i njekeji će znati, da je kroz upliv jedne versti bićah postala, koja su u našem narodu pod imenom, povodkinje, poznate. (...) Na koliko se na vjerojatnost proteže, može svaki čitatelj s bistrim duhom i sam rasuditi; nu buduć je pripoviest u narodu živuća, scienim imati pravo, također i nju u red domorodnih povieščah staviti; toga radi ju ovdje priključavam, i nada se da neće sverhe glede zabave čitateljah promašiti.« (Jarnević, 2003: 199–200)

Pripovjedač se tim postupkom postavlja kao posrednik, kao zapisivač građe koja već postoji u usmenoj književnosti i kolektivnom pamćenju naroda.² Suzana Coha smatra da »na taj način, uklapajući se u općeromantičarske, kao i specifično preporodne trendove povezivanja umjetničke s usmenom književnošću, priča koja je otpočela kao (pri)povijest o gradu Ozlju, u sebe je integrirala etiološko-demonološku (mitološku, praznovjernu) narodnu predaju u formi kronikata« (Coha, 2018: 142), povezanu s mitom o vilama. Kornelija Kuvač-Levačić, pozivajući se na Stipu Boticu, navodi da je mit o vilama u sustavu hrvatske narodne mitologije »izdvojen, oblikovan i specifičan mitem, duže u uporabi od bilo kojeg drugog slavenskog mitskog bića« (Kuvač-Levačić, 2011: 17).

Osim toga, pripovjedač se u opisu duševnog stanja Ružice služi poslovicom kao narodnom mudročću pa je takvo interpoliranje također obilježje romantičarskog folklorizma:

»Da se nije stroga ukora bojala, kazala bi mu bila, da je Radovana prevažala; nu buduć joj upravo ovo strogo zabranjeno biaše, i njega radi niti iz kolibe nije smila, smisli se, da će biti bolje, mučati, pa starcu što inoga kazatii. „Stiska je majka iznašašća“, kaže jedna poslovica, i ovako se sada i Ružica upomože.« (Jarnević, 2002: 206)

A. Flaker piše da je čitatelj u doba romantizma književno djelo vrednovao prema emocionalnom uzbuđenju i doživljaju (Flaker, 1976: 123). Pripovijetka je sigurno mogla emocionalno dotaknuti tadašnjeg čitatelja, pogotovo jer je riječ o narodnoj priči u doba narodnog preporoda, s univerzalnom tematikom kao što je neostvorena ljubav, a k tome još i tragična.

² *Deset godinah je starac ovako, kako veljaše, pjevanju svoga djeteta nasluhavao...* (Jarnević, 2002: 225)

4.2. Elementi fantastike

Ranije je već bilo govora o tome da pripovijetka sadrži obilježja »romantičarske folklorne fantastike« (Detoni-Dujmić, 1998: 79), a Suzana Coha kaže da Dragojla Jarnević priču iz naroda usklađuje s romantičarskim ukusom »koji je, preferirajući iracionalne, fantastične sadržaje, do izražaja dolazio u gotičkim žanrovima« (Coha, 2018: 143).

Nakon opisa grada Ozlja, pripovjedač pozornost s visokih zidina spušta u njihovo podnožje, na malu kolibu koja se nalazi na drugoj obali. Tu počinje priča čije je vrijeme radnje početak 18. stoljeća, a glavni je lik brodar Marko i njegova osamnaestogodišnja kći Ružica, koja je dvanaesto po redu dijete, nakon jedanaestero koji su preminuli. Kornelija Kuvač-Levačić piše da se »takvo dijete tradicionalno po rođenju izlagalo posebnim obredima da ne doživi sudbinu prethodnika, a broj dvanaest ga označava kao izabranog« (Kuvač-Levačić, 2011: 17).

Marko je zaštitnički postavljen prema svojoj kćeri, a ona je poslušna i uvijek je u kući ili blizu kuće. Prilikom opisa Ružice pripovjedač aludira na fantastično porijeklo njezine ljepote jer kaže da Ružica »kao biće onoga svieta sievaše« (Jarnević, 2002: 201).

U to se vrijeme u grad doseli novi upravitelj, njegova supruga i sin Radovan. Radovan ima 22 godine i često ide u lov, zbog čega se dobro poznaje s Markom koji ga prevozi na drugu stranu rijeke. Budući da je čuo priče o ljepoti Markove kćeri Ružice, odluči jednoga dana upoznati ju. Iskoristi priliku kada Marko nije kod kuće te uspije vidjeti Ružicu i oni se zaljube. Indikativno je da se fantastični događaji počinju događati u trenutku njihovog prvog poljupca, a kasnije će se saznati i zašto:

»Djevojka mu cjelov odvrati. Ali kako ga poljubi, smotre oba tanane magle po riedi se potezati, i u zvuk šumeće vode, pomieša se čudnovati glas, baš kao da bi tko teško uzdisajuć, bježuću maglu tjerao.« (Jarnević, 2022: 208)

Kornelija Kuvač-Levačić navodi kako je tu riječ o autoričinoj interpretaciji slavenskoga kulta vode. Naime, uz motiv vile povodkinje vezan je kult vode, koji se može naći u svim slavenskim narodima, a zadržao se do danas. U Hrvatskoj se taj kult očituje u pričama i vjеровanjima o Vodenjaku (Kuvač-Levačić, 2011: 21).

Istoga dana kasno navečer, Radovan zamoli Marka da ga preveze na drugu stranu, a Marko začuje iz vode »čudnovato pjevanje« te se uplaši i odluči sutradan Ružici otkriti dugo čuvanu tajnu. Svoje pripovijedanje započinje *ab ovo*:

»Od postanka ove rieke, kaže pripoviedka, je već ovo mjesto prebivališće od jedne versti bićah, koja su nama pod imenom povodkinje poznate.« (Jarnević, 2002: 210)

Kako se ljudska naseobina širila, tako se vilinsko pjevanje moglo sve rjeđe čuti. Ipak, nastavlja Marko:

»Da povodkinje posve odovuda izginule nisu, naznačivaše ipak tužno pjevanje u vrjemenah, pošto bi se kakova nesrjeća, ili smert u okružju i u gradu slučila; žitelji biahu sjegurni, da će se što pripetiti, kada pjevanje opet iz vode zvučiti počimaše.« (Jarnević, 2002: 210)

Tada joj govori kako je na dan njegova vjenčanja neki gost rekao da se čuje pjevanje iz vode. Godine su prolazile, a Marko i Ružicina majka nisu mogli imati djece, odnosno svako dijete bi umrlo prije nego što doživi pola godine i tako su izgubili jedanaestero djece. Jednom je prilikom Marko optužio svoju suprugu da je ona razlog tome, što nju vrlo razljuti i ona otiđe. Budući da je sumnjao da mu žena negdje odlazi tijekom noći, odluči se uvjeriti u to. Glumeći da spava, uspije vidjeti ženu kako odlazi iz kolibe na obalu, baca kamen u vodu, a potom iz vode izlazi bijela žena, uzima majku za ruku i povlači u vodu. Kada se rodila Ružica, majka odluči priznati mužu i njegovoj sestri kako je došla u kontakt s povodkinjama i kakav je savez sklopila.

Njezina ju je majka učila travarstvu, a bavila se time i nakon smrti majke. Jednom je tako začula pjevanje i kao da ju je nešto privlačilo bliže izvoru pjevanja:

»Buduć je bila kod svjetla mjeseca onuda se penjajuć (...) i tiho iz klisure se spuščajuć, bude ona sve dalje dolje od pjevanja vabljena. (...) Posve očarana, i kao nesvjestna dospi med povodkinje, one bo biahu, koje pjevaju, i odmah nastanu upliv na nju imati. – Iza kako ona docnie za mene pođe, zahtievahu ove od nje, da im neka obeća, da će jedno od svoje djetce u njihovu vlast dati; ali k ovomu se nije dala, i njoj bo se ne dopadaše, u njihovo kolo dolaziti. – Toga radi umirahu njezina djetca.« (Jarnević, 2002: 213)

Prvobitni savez nalagao je da majka mora Ružicu dovoditi u njihovo kolo, a da će zauzvrat Ružicu obdariti velikom ljepotom. Međutim, majci se na porođaju probudi savjest te sklapaju novi savez: majka mora umrijeti, a djevojčin budući ljubavnik će pasti pod vlast povodkinja. Premda otac na sve načine pokušava spasiti Ružicu (želi da Ružica otputuje njegovoj sestri), ne uspijeva. »Neodoljiva njeka sila« privuče Ružicu na obalu rijeke koju prekriva magla. Ona čuje očev glas s druge strane rijeke i krene prema njemu u čamcu, iako joj otac kaže da ne ide ona, nego da pozove dječaka koji mu inače pomaže. Ružica svejedno krene, no do oca stigne samo prazan čamac.

Kada je riječ o romantičarskom pejzažu, on se u djelu može dvojako interpretirati: s jedne strane riječ je o iskazivanju emocionalnog stanja lika, a s druge strane noćni su ugođaji izravno povezani s oblikovanjem fantastike u djelu. Aleksandar Flaker piše da je pejzaž prije romantizma uglavnom imao svrhu dekora ili naznačivanja lokacije, dok je u romantizmu lik uključen u prirodu (Flaker, 1976: 113–114). Drugim riječima, pejzaž oslikava duševno stanje lika:

»Neodoljiva njeka sila ju začas i odovuda protjera, i ona prosmica lagano do žala. Ovdje ležaše klada od prosječna hrasta pod verbom, i na nju sjedne nemirna djevojka. Tišina se biaše posve prjeko zemskog kruga poglela, i samo tiho gibaše vjetrić s lišćem u šumarju. Njezino ćucanje se u mekanosti raztopi, i duša prime osobito svečano ovaj čas.« (Jarnević, 2002: 221)

Nokturalni pejzaž i noć uopće vrlo je česta pojava na tematsko-motivskoj razni. Bobinac piše o tamnim, noćnim stranama čovjeka i prirode te kako taj motiv iskazuje »suprotnosti između identiteta i ne-identiteta, između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, između jave i sna, između razboritosti i mahnitosti, između istine i zablude«. Autor naglašava kako priroda ovisno o stanju lika može na njega imati pozitivno djelovanje, ali isto tako ga može odvesti u ludilo ili ga primorati na samoubojstvo (Bobinac, 2012: 248–250).³ Rosalba Campra u tekstu *Fantastika kao izotopija transgresije* donosi klasifikaciju fantastičnih tema na tri opozicijske osi. Jedna od tih opozicija je između kategorija konkretnog i apstraktnog. Autorica pod konkretnim podrazumijeva sve ono što je podređeno prostoru i vremenu, dok apstraktno označava sve ono što se ne uklapa u tu paradigmu, odnosno čemu nedostaje materijalnost. Campra piše da se potonje očituje različitim motivima: »sjećanje i mašta kao namjerne mentalne projekcije; halucinacija i san kao nehotične mentalne projekcije« (Campra, 2017: 182).

Primjer transgresija granica između sna i jave, zbilje i fantazije najbolje se ocrtava na kraju pripovijetke, kada se zloslutno klupko raspetljava, a Ružica zbog neke tajanstvene sile izlazi iz kolibe u noć, na obalu rijeke. Pripovjedač oslikava jezoviti, gotički ugođaj, u kojemu Ružica proživljava neobične emocije i ne može dokučiti je li sve to što se događa realno ili irealno:

»Duboka noć biaše već nastala, i sve gušća magla se po rieci potezala; prvi četvrt mjeseca derktaše poviravajuć izmed razdernih oblakah, bliede zrake preko brjegovah šiljajući, na nebu. (...) Više prinese još k tomu blieđa svjetlost mjeseca, koju većkrat oblaci sakrivahu, i koja tada kao oriaške sjene prjeko rieke i brjegovah prolaziše. Sve ovo sapne čitavu pozornost Ružicinu.

³ To također možemo povezati i s gotičkim imaginarijem, a u predlošku se izdvajaju elementi jezovitog i nadnaravnog te mjesto radnje u jezovitom krajoliku (Bobinac, 2012: 254).

– Kao nikada nečuveni glasovi činijaše joj se pjevanje i lajanje iz prieko sela, a sjene, uzrokovane kroz bježuće oblake u svjetlu mjeseca, motriše ona kao strašila, koja grabešljivim rukama za njome hvataju, i kao da ju onamo odnesti teže, otkuda i ona dolaze. Tajnom grozom, i opet slatkim ćućenjem pusti se ona nasluhavanju, i motrenju svega ovoga. (...) Većkrat uzbučihu glasnie talasi na kamenju u sriedi rieke, i zvuci se čudnovato prjeko vode razlagahu.

– Što je to danas sa mnom? i gdje sam ja? – onda ona, kod neobičnoga ovoga glaseanja kao iza sna uzbudivša se opita i ustajuć od hrasta oko sebe pogleda...« (Jarnević, 2002: 222–223)

»Talasi stanu žestie bučiti, lišće u šumarju jače šumiti, a iz vode joj se činjaše kao da: „Vaj!“ vapajući svoj uzdah do njezina uha pošilja. – Jesu li ovo strašila moje mečte ili je istina?« (Jarnević, 2002: 223)

Iz navedenih citata razvidna je i mistika noći te bijeli tenebrizam (mjesečine), o čemu piše Tomasović kao o elementima romantizma u hrvatskoj književnosti (Tomasović, 2002: 20– 21). Mjesečina mami Ružicu van kolibe, a kasnije bijela svjetlost mjeseca stvara sjene koje se Ružici pričinjavaju kao strašila. Motiv mjeseca tako, uz kamen koji Ružica baci kako bi ocu pomogla u orijentaciji, povezuje njezinu sudbinu i sudbinu njezine majke jer, prema očevu svjedočenju, upravo su mjesec i bacanje kamena u rijeku dio rituala dozivanja i djelovanja povodkinja.

U pregledu onoga što je o djelu Dragojle Jarnević napisano u povijesti književnosti, moglo se vidjeti da se književnici zamjerala »neuvjerljivost postupaka junaka« i »nedovoljno logično obrazloženi nagli preokreti događaja« (Šicel, 2004: 115–116). Međutim, kako piše Aleksandar Flaker, nemotiviranost je zbivanja čest pripovjedački postupak jer romantičarska djela nemaju cjeloviti motivacijski sustav. »U romantičarskim djelima, dijelovi zbivanja uopće nisu motivirani, često se pojavljuju motivacije fantastikom (sudjelovanjem nadnaravnih sila), a nekad dominiraju psihološke motivacije«, tvrdi autor (Flaker, 1976: 119).

U pripovijetki su to neobjašnjive sile koje vuku majku i Ružicu prema rijeci ili koje Ružici ne dopuštaju da ocu prizna što je radila. To ponašanje likova nema racionalno objašnjenje pa se njihovi postupci kose s logikom, no upravo su vile povodkinje taj fantastični element koji ravna radnjom i postupcima likova.

4.3. Tema ljubavi i kult lijepe žene

Beskrajna, ali neostvariva i tragična ljubav jedan je od glavnih tematsko-motivskih kompleksa romantizma (Bobinac, 2012: 245), a u djelu se ona javlja između Ružice i Radovana i to na prvi pogled. Bobinac navodi različite vrste ljubavi koje se različito manifestiraju, pa tako »uz sakralizaciju zemaljske ljubavi u djelima romantičara ljubav se susreće i u raznim drugim varijacijama, od ljubavi kao velike strasti do ljubavi kao površnog flerta, od ljubavi povezane s taštinom do ljubavi svedene na seksualnost« (Bobinac, 2012: 275). Također, ljubav može postojati i kao platonska čežnja za nedostižnim idealom kreposne ljepote, ali može biti i kombinacija platonske spiritualnosti i tjelesne žudnje (Bobinac, 2012: 276–277). Prvi susret Radovana i Ružice tobože je slučajan, no Radovan namjerno dolazi kada zna da otac nije kod kuće jer je čuo priče o Ružicinoj ljepoti. Kada ju nagovori da ga ona preveze preko rijeke, mimo očeve naredbe, on se uvjeri i momentalno zaljubi, dok Ružica svoje osjećaje pokušava zatomiti.

U opisu Radovanovog viđenja Ružice može se uočiti ljubavni vokabular (sakralizacija (angelizacija) voljene žene, idealizacija ženske ljepote, ljubavna zanesenost) karakterističan za razdoblje (hrvatskog) romantizma:

»Mladienac ostane omramoren; glas kojega je bio čuo, činjaše mu zvuku od zvona iz najčišća srebra nalikovati; ovakova šta nadilaziše njegovu uobraženost i sada on još jarnie zaželi, ovo biće bliže upoznati...« (Jarnević, 2002: 204)

»– Sve uzore jarne mečte nadilazi ljepota njezina! – (...) Ovako nalikovaše ona molećemu anđelu i njezina slika opomenjaše na ini, bolji svijet.« (Jarnević, 2002: 205)

Tomasović upravo »svenazočnost galantne lirike neopetrarkističkog koncepta« (Tomasović, 2002: 21) navodi kao element hrvatskog romantizma, a za ljubavne stihove Dragojle Jarnević kaže da je u galantnome iskazu nasljedovateljica lirika iz Hvara, Zadra i Dubrovnika (Tomasović, 2009: 200). Spoj ljubavi i motiva grobljanske poezije ili sepolkrizma (Tomasović, 2002: 20) najbolje se vidi kada Marko i Radovan tuguju nad tijelom utopljene Ružice. Potresnu scenu još tragičnijom čini Radovanov tužni monolog u kojemu se vidi i petrarkistički obojena prozopografija mrtve ljubavi:

»Angejo! tvoj duh nije bio za ovaj sviet, i toga radi je ostavio umerli svoj stan, i onamo odišo, gdje će mu bolje biti! – Ovdje ju dugo motriti stane, i opet tiho produži: - O kako si još i sada liepa, djevojko! i sada, iza kako su već nebesa u tvome oku omerkla, i sada, iza kako je već rumenilo iz lišca izbjeglo; i sada, iza kako su koralnje usne zavieke zatvorene. Milost i krasota,

koja te božicom ljubavi praviše, carstvuje i sada još na bielom tvome čelu. O Ružice, Ružice!« (Jarnević, 2002: 224)

Takav motiv lijepe mrtve žene opće je mjesto u romantizmu. Pišući o stvaralaštvu Rikarda Fliedera Jorgovanića (*Neke komparativističke asocijacije nad djelom R. Jorgovanića*), Helena Peričić navodi da je »s kultom ljepote skopčan moment koji je u romantičarskoj ali i fantastičnoj književnosti postao gotovo stalnim mjestom ljubavne lirike: smrt krasne žene ili žena na odru jedna je od vitalnih romantičkih arhetipskih situacija o kojoj je sam Poe pisao u raspravi 'Filozofija kompozicije'« (Peričić, 1999: 323–324).

Nakon toga slijedi Radovanov oproštaj s mrtvom Ružicom koji je također stiliziran u romantičarskoj maniri jer se uvodi motiv prekogrobne ljubavi, koji je povezan »s kršćanskim vjerovanjem u ponovni susret u onostranosti« (Bobinac 275), također karakterističnim za romantičarsku predodžbu ljubavi⁴:

»Kratka bieše naše ljubavi srjeća u ovom svietu, ali tamo će za vieke trajati; indi sbogom za ovdje, djevojko! tamo se ćemo naći!« (Jarnević, 2002: 225)

Bobinac navodi da su česti motivi u romantizmu bili (zajedničko) umiranje zbog ljubavi, ali i samoubojstvo (Bobinac, 2012: 275). To vidimo u trenutku kada Radovan napusti okupljeno mnoštvo, otrči, popne se na klisuru i baci se.

⁴ »Koliko je romantički pojam ljubavi univerzalan, koliko je romantička ljubav apsolutna i beskonačna, ali ujedno povezana i s kršćanskim vjerovanjem u ponovni susret u onostranosti, vidi se već u jednome od prvih djela što ljubav tematiziraju na takav način, u Goetheovu Wertheru...« (Bobinac, 2012: 274–275)

5. ZAKLJUČAK

Pripovijetku *Povodkinje pod gradom Ozlom* Dragojla Jarnević objavljuje 1843. u knjizi *Domorodne poviesti* (1843) u Karlovcu, svome rodnom gradu. Pripovijetka kao kraća prozna vrsta doživljava procvat u razdoblju romantizma, gdje se miješa s drugim žanrovima (usmena književnost, bajka), a sadržaj je nerijetko spoj povijesti i fantastike. To je uočljivo i u pripovijetki Dragojle Jarnević. Analiza je pokazala da u pripovijetki fantastični motivi dolaze iz usmene književnosti, odnosno riječ je o spoju romantičarske folklorne fantastike (usp. Detoni Dujmić, 1998) i utjecaja njemačke romantičarske književnosti (usp. Barac, 1952). Osim toga, radnja se velikim dijelom odvija u karakterističnom noćnom pejzažu koji, osim što daje dojam jezovitosti i gotičkoga ugođaja, utječe na raspoloženje i duševno stanje likova, tj. lika djevojke Ružice. Taj noćni pejzaž i elementi fantastike dovode do toga da glavna junakinja netom prije vlastite tragedije ne može razlučiti zbilju od mašte, javu od sna, a tu se, prema tipologiji fantastičnih tema Rosalbe Campre, može govoriti o transgresijama opozicijske osi konkretno/ apstraktno koje se očituju u snovitim i halucinantnim stanjima likova. Pripovijetka još sadrži za romantizam tipičnu temu ljubavi i kult lijepo žene, opstruiranu ljubav, prekogrobnu ljubav (ili sepolkrizam), mistiku noći i bijeli tenebrizam (mjesečina), kao i nemotiviranost zbivanja.

Iako su brojni književni povjesničari osporavali književnoestetsku uspješnost, vrijednost i relevantnost pripovijedaka Dragojle Jarnević, pozornim se čitanjem pripovijetke *Povodkinje pod gradom Ozlom*, može primijetiti da pripovijetka sadrži niz romantičarskih elemenata. Stoga se može zaključiti da je Dragojla Jarnević i svojim proznim radom pridonijela konstituiranju romantizma u hrvatskoj književnosti.

6. LITERATURA

Izvori:

1. Jarnević, Dragojla. *Izabrana djela*, Zagreb, Matica hrvatska, 2003.

Literatura:

2. Barac, Antun. *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, sv.1: Književnost ilirizma*, Zagreb, JAZU, 1964.
3. Barac, Antun. *Hrvatska novela do Šenoine smrti*, Zagreb, Rad JAZU, 290, 1952.
4. Bobinac, Marijan. *Uvod u romantizam*, Zagreb, Leykam international, 2012.
5. Campra, Rosalba. »Fantastika kao izotopija transgresije«, u: *O fantastici i fantastičnom*, priredila Tatjana Peruško, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2017., str. 175-209.
6. Coha, Suzana. »Od predaje do novele ili o (domo)rodnoj (pri)povijesti Povodkinje pod gradom Ozlom Dragojle Jarnević«, u: *Tragovi tradicije, znakovi kulture*, priredili: Evelina Rudan, Davor Nikolić, Josipa Tomašić, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, Matica hrvatska, 2018., str. 139-155.
7. Detoni-Dujmić, Dunja. *Ljepša polovica književnosti*, Zagreb, Matica hrvatska, 1998.
8. Flaker, Aleksandar. *Stilske formacije*, Zagreb, Liber, 1976.
9. Lukšić, Irena. »Jarnević, Dragojla«, u: *Hrvatska književna enciklopedija, II. svezak (Gl–Ma)*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2010.
10. Kuvač-Levačić, Kornelija. »Porodni pečat – mitsko konstruiranje glavnog ženskog lika u pričama Dragojle Jarnevićeve i Vesne Bige«, *Umjetnost riječi*, LV (2011), 1-2, str. 15–31.
11. Peričić, Helena. »Neke književnokomparatističke asocijacije nad djelom R. Jorgovanića.« *Dani Hvarškoga kazališta*, vol. 25, br. 1, 1999, str. 319-336.
12. Šakić, Tomislav i Brešić, Vinko. »Romantizam«, u: *Hrvatska književna enciklopedija, III. svezak (Ma–R)*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2011.

13. Šicel, Miroslav. *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća, knjiga I.: Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoa (1750–1881)*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2004.
14. Tomasović, Mirko. *Domaća tradicija i europski obzor*, Split, Književni krug, 2009.
15. Tomasović, Mirko. *Domorodstvo i europejstvo: rasprave i refleksije o hrvatskoj književnosti XIX. i XX. stoljeća*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2002.